

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

**O'ZBEKISTON:
TIL VA MADANIYAT**

Lingvistika

2025 Vol. 3 (1)

www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Hamidulla Dadaboyev
Bosh muharrir o'rinbosari: Zulxumor Xolmanova
Mas'ul kotib: Dilafruz Muhammadiyeva

Tahrir hay'ati

Baxtiyor Abdushukurov, Samixon Ashirboyev, Sulton Normamatov, Munavvara Qurbonova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova, Marhabo Umurzoqova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsiyeva, Gavhar Komilova, Iqbol O'razova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Xolmurodova, Sherqo'zi Qulbulov, Mahliyoxon Tuxtasinova, Ma'suma Mo'minova, Durdona Mahkamova.

Jurnal haqida ma'lumot

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

“**Lingvistika**” Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining tilshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta e'lon qilinadi. “Lingvistika” seriyasida professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajyor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning lingvistika yo'nalishidagi ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Lingvistika” seriyasi 2021-yil mart oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Hamidulla Dadaboev
Deputy Editor in Chief: Zulkhumor Kholmanova
Executive secretary: Dilafruz Muhammadiyeva

Editorial Committee

Bakhtiyor Abdushukurov, Samikhon Ashirbaev, Sultan Normamatov, Munavvara Kurbanova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmanova, Marhabo Umurzakova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsieva, Gavhar Komilova, Iqbol Urazova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Kholmuradova, Sherquzi Kulbulov, Makhliyokhon Tuhtasinova, Ma'suma Muminova, Durдона Mahkamova.

Journal information

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results. The authors' ideas may differ from those of the editors'.

“**Linguistics**” is a linguistic series of the journal “Uzbekistan: Language and Culture” which in the list of scientific publications of the High Attestation Commission, published four times a year. The “Linguistics” series publishes linguistic articles by professors, doctoral students, trainee researchers, independent researchers, and masters.

The “Linguistics” series was launched in March 2021.

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Hamidulla Dadaboyev

“Nahj ul-farodis” asari va uning XIV yuzyil turkiy adabiy til soʻz boyligi taraqqiyotida tutgan oʻrni.....8

Dilafuz Muhammadiyeva

“Boburnoma” lugʻatlarining leksikografik talqini.....18

Sherzod Atamuradov

Sifatsiz tarjima ishlarini yuzaga keltiruvchi omillar.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Ona tili darslarida badiiy matn tashkil etishning lingvistik asoslari....44

Nargiza Imomiddinova

Xitoy tili harbiy terminologiyasi tizimida soʻz-terminlarning derivatsion xususiyatlari.....49

Sabohat Qahhorova

“Qadam+ fe'l” komponentli birliklarning maʼno tizimi va tezaurusi....66

Qudratillo Bakirov

Qadimgi turkiy tildagi vaqt maʼnoli leksemalarning leksik-semantik tadqiqi va “Devonu lugatit turk” da ifodalanishi.....76

Charos Jumaniyozova

Belgi-xususiyat semantikasini tasniflashga antroposentrik yondashuv 87

Мехрибон Шамсиддинова

Преимущества и недостатки использования инновационных технологий в обучении китайскому языку 97

Dildora Suyunova

Harbiy nomlar terminologiyasida maʼnodoshlik va shakldoshlik hodisalari.....109

Shodiya Qurbonova

Nutqiy akt nazariyasi yoxud kommunikativ maqsadning ifodalanishi.....116

Umriniso Pulatova

Yoshlar slengining ijtimoiy-tabaqaviy xoslanishi.....125

Maftuna Mamarasulova	
Nominatsiya jarayonining nazariy asoslari	133
Madina Akramdjanova	
Olamning lisoniy manzarasida fitonimlarning aks etishi	142
Nargiza O'ralova	
Parsellyatsiyaning o'rganilishi: ilmiy nazariyalar va tadqiqotlar.....	149
Lola Usmonova	
Lisoniy shaxs tushunchasi va unga yondosh hodisalar tadqiqi.....	157
Muxlisa Arislanova	
She'riy matnlardagi metaforalarning lingvokognitiv asoslari: nazariy va amaliy tahlil (Erkin Vohidov she'rlari misolida).....	166
Durdona Bultakova	
O'zbek nutqiy etiketida fatik birliklarning qo'llanilishi.....	177
Ozodaxon O'ktamova	
Ingliz tilidagi raqamli muloqotda xushmuomalalik strategiyalari va ularning lingvistik xususiyatlari.....	183
Niluzar Axmedova	
O'zbek va ingliz tillarida shaxs ruhiy holatini ifodalovchi leksik birliklarning lisoniy qiymatini aniqlashda kontekst va madaniyatning roli.....	193

Content

Linguistics

Hamidulla Dadaboev

“Nahj al-Farâḍis” and Its Role in the Development of the XIV-Century Turkic Literary Language Vocabulary.....8

Dilafroz Muhammadijeva

The lexicographic interpretation of the “Boburnama” dictionaries.....18

Sherzod Atamuradov

Factors that cause poor quality translation work.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Linguistic Foundations of Organizing Literary Texts in Mother Tongue Lessons 44

Nargiza Imomiddinova

Derivational features of word-terms in the system of military terminology of the Chinese language 49

Sabohat Qahhorova

“Qadam + fe’l” component unit’s semantic system and thesaurus.....66

Qudratillo Bakirov

Lexical-semantic study of time-meaning lexemes in the Old Turkic language and expression in «Devanu Lugatit Turk».....76

Charos Jumaniyozova

An Anthropocentric Approach to the classification of Feature-attribute semantics 87

Mekhribon Shamsiddinova

Advantages and disadvantages of using innovative technologies in teaching the Chinese languages 97

Dildora Suyunova

Phenomena of similarity in meaning and form in the terminology of military names 109

Shodiya Qurbonova

Speech act theory or expression of communicative purpose.....116

Umriniso Pulatova

The socio-stratification of youth slang.....125

Maftuna Mamarasulova

Theoretical foundations of the nomination process.....133

Madina Akramdjanova

The reflection of phytonyms in the linguistic picture of the world ...142

Nargiza O'ralova

The Study of Parcellation: Scientific Theories and Research.....149

Lola Usmonova

Study of the concept of linguistic personality and related phenomena.....157

Muxlisa Arislanova

Linguocognitive foundations of metaphors in poetic texts: theoretical and practical analysis (on the example of the poems of Erkin Vakhidov).....166

Durdona Bultakova

The use of phatic units in the speech etiquette of uzbek language.....177

Ozodaxon O'ktamova

Politeness Strategies and Their Linguistic Features in English Digital Communication 183

Niluzar Akhmedova

The Role of Context and Culture in Defining the Linguistic Value of Lexical Units Expressing Human Psychological States in Uzbek and English 193

LINGVISTIKA

“Nahj ul-farodis” asari va uning XIV yuzyil turkiy adabiy til so‘z boyligi taraqqiyotida tutgan o‘rni Hamidulla DADABOYEV¹Dilnoza ABDUVALIYEVA²**Annotatsiya**

XIV yuzyil turkiy tillar taraqqiyotining murakkab davri sanalib, d belgili tildan dz belgili tilga uzil-kesil o‘tish jarayonining nihoyalanishi bilan xarakterlanadi. Bu davrda turkiyda bitilgan yirik manbalar qatorida Mahmud ibn Ali as-Saroyi yozgan “Nahj ul farodis” (“Jannatlarning ochiq yo‘li”) asarining alohida o‘rni bor. Diniy-ahloqiy ruhda yaratilgan obidaning tovush tizimi, grammatik qurilishi, so‘z boyligi shu davrga xos “Qisasi Rabg‘uziy”, “Guliston bit -turkiy”, “Xusrav va Shirin”, “Muhabbatnoma” kabi Xorazm adabiy muhiti yodgorliklariga ko‘p jihatdan mos tushadi. Ayni chog‘da, manba so‘z boyligi o‘ziga xos bo‘lib, unda nafaqat davr obidalari, balki “Devonu lug‘otit turk”, “Qutadg‘u bilig”, “Hibat ul-haqoyiq” singari XI-XII asrlarga oid asarlarda aks etmagan istilohu so‘zlar, birikmalaru izofalar qo‘llangan. Ushbu jihat asar leksikasining maxsus tadqiq etilishini talab qiladi.

Kalit so‘zlar: *so‘z boylik, qo‘lyozma, Xorazm adabiy muhiti, til xususiyati, turkologiya, tub qatlam, o‘zlashma qatlam, tushuncha.*

Turkiy xalqlarning boy adabiy merosiga tegishli ayrim durdona asarlar hanuz nafis qo‘lyozma holida turli mamlakatlar kutubxonalari yoxud xazinalarida saqlanmoqda. Mana shunday nodir yodgorliklar sirasida Mahmud ibn Ali as-Saroyi qalamiga mansub “Nahj ul-farodis” (“Jannatlarning ochiq yo‘li”) asarining

---

¹ *Dadabayev Hamidulla Aripovich* – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti professori, filologiya fanlari doktori.

ORCID ID: 0000-0003-3438-3428

² *Abduvaliyeva Dilnoza Akramovna* – Jizzax davlat pedagogika universiteti O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi kafedrasida dotsenti, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

E-pochta: a.dilnoza1981@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8740-1883

Iqtibos uchun: Dadaboyev H., Abduvaliyeva D. “Nahj ul-farodis” asari va uning XIV yuzyil turkiy adabiy til so‘z boyligi taraqqiyotida tutgan o‘rni. *O‘zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika.* 2025-3: 8-17.

mustahkam o‘ringa loyiqligi turkiyshunoslikda isbotini topgan.

Mazkur asar hijriy 759 (milodiy 1357-1358) - yilda yaratilgan, lekin uning bitilgan joyi aniq emas. Hozirda asarning bir necha qo‘lyozma nusxalari fanga ma‘lum. Obidaning noyob qo‘lyozma nusxalari ayni paytda Qozon (2 ta), Sankt-Peterburg (2 ta) hamda Istanbul (1 ta) shaharlaridagi fondlarda saqlanadi. Qozondagi 6026 - inventar raqamli nusxa Qozon davlat kutubxonasida ehtiyot qilinmoqda, qo‘lyozmaning kotibi ham, ko‘chirilgan sanasi ham noma‘lum. E.Najibning taxmin qilishicha, bu nusxa XVII yuzyilda ko‘chirilgan [Наджип, 1971: 60-61]. Ikkinchi nusxa Qozon davlat pedagogika instituti Tatar adabiyoti xonasida saqlanadi. Mazkur nusxa hijriy 1185 (milodiy 1771-1772) - yilda Fayzulloh Jafaro‘g‘li tomonidan o‘qituvchisi Salimjon mullo Do‘stmuhammad o‘g‘li uchun ko‘chirilgan [XII –XIV асрлар туркий адабий ёдгорликлар тили, 1986: 60-61]. Sankt-Peterburgdagi har ikki nusxa ham Rossiya Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti fondida 316 - va B2590 - inventar raqamlari bilan saqlanmoqda.

“Nahj ul-farodis”ning Sankt-Peterburg hamda Qozonda saqlanayotgan nusxalari muayyan nuqsonlardan xoli emas. E.Najibning fikriga ko‘ra, bu nusxalar asar muallifini aniqlashda ko‘mak beradi. Mazkur qo‘lyozmalardan matnshunoslik sohasida foydalanish mumkin.

Asarning Istanbul shahridagi Sulaymoniya kutubxonasida 879-inventar raqami ostida saqlanayotgan nusxasi hijriy 761 (milodiy 1360) - yilda Muhammad bin Muhammad Xusrav al Xorazmiy tomonidan ko‘chirilgan. Bu manba asarning mavjud qo‘lyozma nusxalari ichida eng qadimgisi va eng mukammali sanaladi. Nusxa so‘zlarga diakretik belgi(harakat)lar qo‘yilgani bilan, ayniqsa, qimmatlidir.

Istanbul nusxasi haqida Ahmad Zaki Validiy maqolasida ma‘lumot berilgan [Validi, 1926:331-345]. Keyinchalik bu nusxaning faksimilesi major turkologi Yanosh Ekman tomonidan nashr qilindi [Eckmann, 1956]. Qo‘lyozmaning qog‘ozi, imlosi, diakretik belgilarining xarakteri va boshqa xususiyatlariga asoslanib, Ahmad Zaki Validiy ushbu nusxa Xorazmda ko‘chirilgan, degan xulosaga kelgan. Uning ta‘kidlashicha, nusxa ko‘chiruvchi nomidagi nisba (... *al Xorazmiy*) ham bu fikrni tasdiqlaydi [XII –XIV асрлар туркий адабий ёдгорликлар тили, 1986: 12].

Qayd etish joizki, yuqorida zikr qilinganlardan tashqari asarning yana bir necha qo‘lyozma nusxalari mavjud. Shulardan biri Yalta Sharq muzeyi tomonidan 1928-yilda Qirimga uyushtirilgan

ekspeditsiya chog'ida topilgan nusxadir. Bu nusxani muzeyning ilmiy xodimi Yaqub Kamol o'rgangan [Якуб, 1930:62]. Uning ma'lumotiga binoan bu nusxa hijriy 792 (milodiy 1390) - yilda Qosim bin Muhammad tomonidan ko'chirilgan bo'lib, asarning eng qadimgi nusxalaridan biri sanaladi [Якуб, 1930: 8]. Afsuski, keyinchalik bu nusxa yo'qolgan [Наджип, 1971: 58].

“Nahj ul-farodis” xususida ilk bor, ya'ni 1885-yilda tatar olimi Shahobiddin Marjoniy ma'lumot bergan [Маржоний, 1885:15-16]. Asarning ba'zi til xususiyatlari E.Fozilov tomonidan tadqiq qilingan, olimning XIV yuzyil Xorazm manbarari so'z boyligini o'zida mujassam etgan ikki jildlik lug'atida yodnomada qo'llangan talay so'zlar izohlangan [Фазылов, 1966-1971]. Obida adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan tatar olimi B.Yafarov tomonidan o'rganilgan [Яфаров, 1949].

N.Rahmonov va H.Boltaboyev hamkorligida nashrga tayyorlangan “O'zbek mumtoz adabiyoti namunalari”ning birinchi jildida asardan parchalar keltirilgan [Ўзбек мумтоз адабиёти намуналари, 2003: 272-284]. O.Jo'raboyevning “Matnning matnosti sirlari” nomli monografiyasida “Nahj ul- farodis” asari mundarijasi va matni haqida muhim ma'lumotlar berilgan [Жўрабоев, 2017:12-27].

Asar tadqiqiga bag'ishlangan ishlar orasiga Yanosh Ekmanning ilmiy izlanishlari alohida o'rin tutadi. Olim asarning Istanbulda saqlanayotgan diakretik belgili noyob qo'lyozma nusxasi faksimilesini nashrga tayyorladi [Eckmann, 1956]. Biroq manbashunos asar transliteratsiyasini nashrga tayyorlash ishini nihoyasiga yetkazolmay vafot etgan. Bu ishni S.Tezjan va H.Zulfiqor davom ettirib, yakuniga yetkazdilar [Nehjul-feradis, 1995]. Shu tariqa, “Nahj ul- farodis” asari to'lig'icha dunyo yuzini ko'rdi. Urg'ulash lozimki, asar yuzasidan olib borilgan va olib borilayotgan tadqiqotlarning deyarli barchasi shu faksimile nashr asosida amalga oshirilgan, bu jarayon hanuz davom etmoqda [Kenjayev, 2020]. Asarning “O'zbek adabiyiti xazinasidan” o'rin olib, kitobsevarlarga yangi o'zbek alifbosida taqdim qilinayotgan nusxasi qayd etilgan nash asosida bajarildi.

Shu o'rinda manba muallifi tarjimai holiga tegishli ma'lumotlarning o'ta ozligi, borlari ham taxminiy ekanligini ta'kidlash lozim. Xususan, E. Najibning fikricha, Mahmud ibn Ali hozirgi Tatariston, Boshqirdiston zaminida tug'ilib, voyaga yetgan, keyin Oltin O'rda poytaxtiga borgan va umrining oxiriga qadar shu yerda yashagani. “Nahj ul-farodis”ning Sulaymoniya kutubxonasida

saqlanayotgan nusxasi ko‘chiruvchisi obida muallifining hijriy 761 (milodiy 1360) - yili vafot etganini urg‘ulagan.

1984-yilda Qozonda “Tatariston kitap nāshriyatı” tomonidan nashr etilgan olti jildlik “Tatar adabiyoti tarixi” asarida yodgorlik to‘g‘risida muhim ilmiy mulohazalar bayon qilingan.

“Nahj ul- farodis” diniy-axloqiy, ilmiy-badiiy asar bo‘lib, jami to‘rt bobni qamrab olgan. Har bir bob, o‘z navbatida, o‘n fasldan tashkil topgan. Avvalgi bob Payg‘ambar Muhammad sallollohu alayhi vasallamning fazilatlari bayoniga bag‘ishlangan, ikkinchi bobda halifalar, ahli bayt hamda to‘rt imom fazilatlari bayon etilgan, keyingi bob Alloh taologa manzur bo‘lgan amallarning tavsifi, so‘nggi to‘rtinchi bob esa, insonni Haq taolodan yiroqlashtiruvchi yovuz amallar bayonini o‘z ichiga olgan.

XIII-XIV yuzyil Xorazm adabiy muhitiga oid manbalarning til xususiyatlari turkiyshunoslikda nisbatan yaxshi o‘rganilgani yangilik emas. Shu bilan birga, ushbu maqola uchun obyekt vazifasini o‘tagan “Nahj ul- farodis” leksikasining davr tili so‘z boylgi taraqqiyotida tutgan o‘rni borasida ashyoviy misollar yordamida muayyan mulohaza yuritilmagan. Mavjud kemptikni imkon qadar bartaraf etish o‘zbek turkologlari oldida turgan dolzarb vazifalardan sanaladi. Kezi kelganda, obida leksikasini atroflicha tadqiq etishga qaratilgan izlanishning jadallik bilan amalga oshirilayotganini urg‘ulash o‘rinli.

Kuzatishlar yodgorlik so‘z boyligini quyidagi guruhlarga bo‘lgan holda tahlilga tortishning maqsadga molikligini ko‘rsatdi: 1) qadimgi turkiy til (VIII-X) hamda ilk eski turkiy til (XI-XII) obidalarida qo‘llangan tub qatlam; 2) XIII-XIV yuzyilliklarga xos manbalarda ishlatilgan tub qatlam; 3) o‘zlashma qatlam; 4) faqat manbada aks etgan tub qatlam; 5) ilk marta obidada qo‘llangan o‘zlashma qatlam.

Birinchi guruhga oid tub qatlam qarindosh turkiy tillar so‘z boyligining shakllanishida asos vazifasini o‘tagani xususida ortiqcha mulohaza yuritishga hojat yo‘q. Zero, bu borada bor gaplar allaqachon aytilgan. Shunday bo‘lsa-da, Mahmud ibn Ali as-Saroyi qadimgi tub qatlamdan unumli istifoda etganini *ezar* “egar”, *arut*= “eritmoq”, *ekiz* “egiz, egizak”, *baz*= “titramoq, qaltiramoq”, *bičaq* “pichoq, *burčaq* “do‘l”, *isbarla*= “topshirmoq”, *yarašmaq* “yarash, sulh”, *yaru* “yarim”, *yariq* “sovut, zirh”, *yälbisä* “yelpig‘ich” singari ashyoviy misollar bilan tasdiqlashni ma‘qul ko‘rdik.

Ikkinchi guruhga tegishli qatlam sirasidan “Qisasi Rabg‘uziy”, “Xusrav va Shirin”, “ Guliston bit-turkiy”, “ Muhabbatnoma”, “At-tuhfat uz-zakiya fi-l-lug‘at it-turkiya”, “Tarjumon turkiy, ajamiy va mo‘g‘aliy”, “Kitob ul-idrok li-lison ul-atrok” singari asar va

risolalarda voqelangan *adīm* “odim, qadam”, *atla-* “qadam tashlamoq, odimlamoq”, *āyāgū* “qovurg’a”, *biyīq* “mo’ylov”, *injlä-* “ingramoq” , *yatsiğ* “uyqu vaqti, tunboshi” kabi soʻzlar oʻrin olgan.

Uchinchi guruhga xos oʻzlashma qatlam asosan arab hamda fors-tojik tillaridan kirgan elementlardan tashkil topgan boʻlib, ularning muayyan qismi ancha barvaqt, yaʼni ilk eski turkiy til yodgorliklarida nazarga tashlanadi. Boshqa bir ulushi XIII-XIV yuzyillar turkiyda bitilgan nasriy va nazmiy asarlar matnida faol ishlatilgan. Shu oʻrinda, “Nahj ul-farodis” soʻz boyligida moʻgʻulcha oʻzlashmalarning qayd etilmaganini taʼkidlash lozim. Buning boisini ikki jihat bilan izohlash zarur. Birinchidan, garchi obida islom dini qabul qilingan Joʻji ulusi hududida bitilgan boʻlsa-da, Muhammad (sav) hamda sahobalar hayoti, faoliyatini yortishda moʻgʻulcha oʻzlashmalarni qoʻllashga hech qanday hojat yoʻq edi. Zero, muallif asarni yozishda Quroʻni karim, Hadisi sharif, shuningdek, anbiyolar tarixiga doir asarlarga suyangan. Ikkinchidan, aksariyat ijtimoiy-siyosiy, harbiy, etnik, chorvachilik va h.k. sohalarga oid tushunchalarni ifodalovchi moʻgʻulcha elementlarning Markaziy Osiyoda yashovchi turkiy va forsiy xalqlar tiliga oʻzlashishi Nizomuddin Shomiy, Sharafuddin Ali Yazdiy, Mirxond, Xondamir, Alisher Navoiy, Boburga oʻxshash adiblar zamoniga toʻgʻri keladi.

Mahmud ibn Ali qoʻllagan arabcha va forscha-tojikcha oʻzlashmalarning salmoqli qismi boshqa davr obidalari tilda ham mavjud boʻlganini tubandagi misollar yordamida dalillash bilan cheklanamiz. *Avsáf* “sifat”, *avqát* “vaqt”, *adib* “shoir”, *ahmar* “qizil”, *baqqál* “baqqol”, *daxl* “kirim, foyda”, *dayr* “ibodatxona”, *jiráb* “echki terisi” singari arabcha, *andám* “boʻy, gavda”, *anjuman* “yigʻin, yigʻilish”, *badraqa* “yoʻl boshlovchi, qulavuz”, *baxšiš* “sovgʻa, mukofot, inʼom, tortiq”, *dád* “adolat; sixiylik” kabi forscha-tojikcha oʻzlashmalar nafaqat “Nahj ul-farodis”, balki XIV yuzyilga xos turkiyda bitilgan boshqa asarlarda ham faol ishlatilgan.

Asar leksikasining davr tili soʻz boyligi taraqqiyotida tutgan oʻrnini baholashda toʻrtinchi va beshinchi guruhlarini shakllaniruvchi qatlam alohida qimmatga ega. Zero, har qanday asar xoh nazm, xoh nasrda bitilgan boʻlsin, unda ishlatilgan soʻzlar, birikmalar, iboralar, albatta, davr adabiy tili soʻz boyligini boyitish va kengaytirishga xizmat qiladi. Mahmud ibn Ali asarida XI-XIV yuzyillarda turkiyda yaratilgan yodgorliklar matnida qoʻllanmagan anchagina soʻzlarning ishlatilgani muallifning davr tili soʻz xazinasiga qoʻshgan salmoqli ulushini belgilaydi.

So'z boyligi tahlilga tortilayotgan asar matnidagina qayd etilgan asl turkiy qatlam sirasiga *arġu* "xorish, charchash", *aġirliq* "to'sin; tom", *buxti* "ikki o'rkachli tuya", *ezā* "ega, xo'jayin; Alloh", *en* "en" kabi tub, *alġuluġ* "xazina", *ataliq* "otalik hissi, otalik", *erkān* "bo'ydoq, uylanmagan", *erlik* "erga tekkan, turmushga chiqqan, eri bor", *boyaġċi* "sirchi, bo'yog'chi", *ilāk* "old, ilgari, old tomondan", *isitmaq* "isitma, harorat", *iri* "ulkan, katta, yirik", *yariċi* "yordamchi, ko'makchi", *yolbaši* "rahbar, yo'lboshi", *kirmāk* "kirish, qadamqo'yish", *yaq-yavuqluq* "qarindoshlik munosabatlari, aloqalari", *körüşkülük* "sodiq", *ayliq* "oylik maosh", *azliq* "etishmaslik, kamlik, ozlik", *siltaġ* "sabab, bois, bahona", *ċibċurġa* "qamchi", *ċökürdāk* "o'rindiq, kursi", *qabarċuq* "qavariq", *qaramtul* "qoramtir", *qarindašliq* "qarindoshlik", *qaċu* "to'g'on", *qorġušin* "qo'rg'oshin" kabi ism turkumiga doir leksemalar, *arqur*= "ko'ndalang turmoq", *alnaš*= "rozi bo'lmoq", *emtit*= "bosh egmoq, bo'ysunmoq", *yegür*= "to'g'ri yo'lga boshlamoq, yo'llamoq", *boyan*= "bo'yalmoq, sirlanmoq", *buta*= "ko'karmoq, barg yozmoq", *yatan*= "uxlamoq, yotmoq", *yonandur*= "murojaat qilmoq", *keċälä*= "kechki payt yo'lga chiqmoq", *közgit*= "ko'rsatmoq, namoyish etmoq, ko'z-ko'z qilmoq", *qabsan*= "qamalmoq, qamalda qolmoq, o'rab olinmoq", *qavuštur*= "qovushtirmoq, birlashtirmoq, qo'shmoq" singari ish-harakatni anglatuvchi so'zlar tegishlidir.

Beshinchi guruh, ya'ni ilk marta "Nahj ul-farodis" matnida qayd etilgan o'zlashmalar qatoridan asosan arabcha hamda forscha-tojikcha elementlar o'rin olgan. Bunday o'zlashmalar aksariyat mavhum ma'noni ifodalashi orqali xarakterlanadi. Mahmud ibn Ali as-Saroyi asarida qo'llangan arabcha va forscha-tojikcha qatlam XI-XII yuzyillarda turkiy tilning lug'at tarkibidan o'rin olgan shu turdagi qatlamning yanaham boyishigaxizmatqildi. "Nahjul-farodis" matnida ta'kidlangan tillarga doir so'z va istilohlar ko'lamining kengligini hisobga olib, ayrim ashyoviy materiallarni keltirish bilan kifoyalanish maqsadga molik topildi. Mahmud ibn Ali as-Saroyi tomonidan birinchi marta qo'llanishga kiritilgan: 1) *arabcha o'zlashmalar* qatoridan *abtar* "farzandsiz, zurriyotsiz", *ajzá* "qism, bo'lak", *arádat* "sodiqlik", *bay va šira* "oldi-sotti, tijorat", *barát* "guvohnoma", *vildán* "xizmatkor, cho'ri", *virđ* "Qur'oni Karimning tunda o'qiladigan bo'lagi", *zabániya* "shaytonlar, do'zax xizmatchilari", *istihsán* "maqtov, ma'qullash", *yaxud* "yaxudiy", *kabira* "ulug', buyuk", *kátib* "munshi, bitigchi, mirza", *kišf* "kashfiyot", *labbayka* "endi sening oldingdaman", *lif* "tola", *mabraz* "hojatxona", *mab'us* "elchi, rasul", *nabz* "tomir urishi", *nahj* "yo'l", *nazir* "nazoratchi", *raja* "umid, orzu", *rahm* "bachadon", *ribát* "rabot, karvonsaroy", *sadáqat* "qurbonlik,

sadaqa”, *Salsabil* “jannatdagi buloq nomi”, *suf* “dag‘al jun”, *tab* “dog‘”, *tasadduq* “sadaqa, qurbonlik”, *fiqh* “Islom qonunshunosligi”, *xaláfat//xiláfat* “xalifalik; xalifa rutbasi, lavozimi”, *šahna//šihna* “qo‘rg‘on, qal‘a, hisor boshlig‘i” va h.k. leksemalar joy olgan; 2) *forscha-tojikcha o‘zlashmalar sirasida ábdast* “tahorat, yuvinish”, *ámáda* “shaylik, tayyorgarlik”, *áhasta* “sekin, asta, ohista”, *bang* “azon, namozga chaqirish”, *báğdár* “bog‘bon”, *dalv* “qovg‘a, yog‘och chelak”, *darázguš* “eshak”, *darbán* “soqchi, darvozabon”, *zanbil* “zambil, savat”, *zabarjad* “sarig‘-yashil rangli qimmatbaho tosh”, *zumam* “yugan”, *kajaba* “kajava”, *mazár* “go‘r, qabr”, *nabira* “nabira, nevara”, *palás* “sholcha, palos”, *parvardigár* “Alloh, Xudo, Tangri”, *pálán* “egar”, *simá* “ko‘rinish, tasvir” kabi turli mavzu guruhlarga xos o‘zlashmalar faol qo‘llangan.

Mahmud ibn Ali as-Saroyining ona tiliga doir cheksiz imkoniyatlardan samarali foydalangani uning o‘zlashmalardan turkcha-o‘zbekcha qo‘shimchalar ishtirokida ko‘pgina qorishiq so‘zlar yasashida yaqqol namoyon bo‘ladi. Qorishiq yasamalarni, ularning shakllanishida qatnashgan affiksler vazifasidan kelib chiqib, ism hamda ish-harakatni anglatuvchi leksemalarga ajratish mumkin. Quzatishlar o‘zlashmalarga qo‘shilib, turli ma‘no ifodalashga yo‘naltirilgan qo‘shimchalar ichida qo‘yidagi semalarni anglatishga xizmat qilgan sermaxsul *-liq,-lik,-luq,-lük, -liğ,-lig,-luğ,-lüg* formanti qo‘llanishining o‘ta baland bo‘lganini yana bir bor dalilladi: 1) biror kasb-hunar yoki narsa-buyumga egalik qilish – *bázigánlik* “savdotsotiq bilan shug‘ullanish; tijorat” (< *bázigán* “savdogar, savdotsotiq bilan shug‘ullanuvchi, tojir”), *imámatliq, imámliq* “imomlik xizmati, imom lavozimi” (< *imám* “namozda oldinda turuvchi”), *qáziliq* “qozilik” (< *qázi* “qozi, sudya); *ma‘nilik* “narsa-buyumi bor” (< *ma‘ni* “ma‘no, mazmun”), *mállig* “boy, badavlat” (< *mál* “boylik, tavar”), *hálvalig* “holvasi bor” (< *hálva*) va h.k. 2) holat, ahvolni anglatadi – *ahyálik* “bardamlik” (< *ahyá* “bardam, sog‘; tirilish), *áramliq* “sokinlik, tin, dam” (< *áram* “tinch, oram”); 3) xususiyat, sifatni ifodalaydi – *ahmáqliq* “ahmoqlik” (< *ahmáq* “esi past, tentak; o‘qimagan”), *ábruylik* “hurmatga sazovor, hurmatli, hurmatga ega” (< *ábruy* “obru-e‘tibor, hurmat”); 4) biror yurt, millat, uruqqa tegishlilik – *madinalik* “Madinadan chiqqan, Madinada tug‘ilgan” (< *Madina*), *kufalik* “Kufadan chiqqan, Kufada tug‘ilgan”; 5) mavhum ma‘no kasb etadi – *mazlumliq* “istibdod” (< *mazlum* “ezilgan, huquqdan mahrum etilgan”, *manfa‘atlik* “foydali, foydasi tegadigan” (< *manfa‘at* “foyda”), *masaqqatliq* “qiyinchiliklarga bardosh berish” (< *masaqqat* “qiyinchilik, azob, uqubat”) va h.k.

“Qaysidir xususiyat, holat, narsa-buyumga egalik” ma‘nosini bildiruvchi *-li,-li* affiksi ishtirokida o‘zlashmalardan yasalgan

ayrim birliklar ham manbada ishlatilgan: *nikáhli* “igoh qilingan, nikohlangan” (< *hikáh* “uylanish, turmush qurish”). Shu o‘rinda, hozirga o‘zbek adabiy tilida sifat turukumiga xos so‘zlarning yasashda o‘ta mahsuldor sanaluvchi *-li* affiksining XI-XIV yuzyillarda onda-sonda so‘z yasash jarayonida qatnashgani uning qayd etilgan davrlarda kammahsul qo‘shimchalardan biri bo‘lganligidan dalolat berishini urg‘ulash lozim. Tahlil etilgan affikslar ifodalagan ma‘noga zid, ya‘ni “ega emaslik” mazmunini ifodalovchi *-siz, -siz, -suz, -süz* affiksi qatnashgan qorishiq so‘zlar oz bo‘lsa-da, “Nahj ul-farodis”da ishlatilgani kuzatildi- *jamálsiz* “xunuk, badbashara” (< *jamál* “husn, chiroy”), *rağbatsiz* “xohishsiz, qiziqishsiz, maylsiz” (< *rağbat* “xohish, mayl, qiziqish”), *šubhatsiz* “shubhasiz” (< *šubhat* “shubha”), *qadarsiz* “baxtsiz, qadrsiz” (< *qadar* “taqdir, taqdiri azal”), *hálvasiz* “holvasisiz” (< *hálva*) va h.k. Asar muallifining qorishiq so‘zlar yasash mahorati o‘zlashmalardan ish-harakatni anglatuvchi birliklarning yuzaga chiqishida yaqqol o‘z aksini topgan. Chunonchi, “faol, aniq, narsa-buyumlarga yo‘naltirilgan harakatni ifodalovchi *-la* qo‘shimchasi ishtirokida voqelangan ayrim qorishiq so‘zlar obidada ko‘zga chalinadi. Ba‘zi ashyoviy misollarni keltirish bilan kifoyalanamiz: *aybla*= “ayblamoq, aybdor sanamoq” (< *ayb* “gunoh”), *haqla*= “hurmat qilmoq” (*haq* “e‘zoz, hurmat”). “Bir holat-vaziyatdan boshqa holat-vaziyatga o‘tmoq” yoki “Kimnidir bir holat-vaziyatdan boshqa holat-vaziyatga o‘tishga majbur qilmoq” ma‘nosini bildiruvchi *-lan= -landur=* hamda *-lat=* affikslari bilan yasalgan qorishiq so‘zlar o‘ta oz bo‘lsa-da, manba tilida ishlatilgan. Xususan, *juftlan=* (<*juft* “xotin, zavja, rafiq”), *juftlandur=* (<*juft* “xotin, zavja, umr yo‘ldosh”), *ázárlat=* “hafa qildirmoq, ozor berdirmoq” (< *ázár* “ozor, uqubat, azob”) shular sirasidandir.

Izlanish asar matnida ilk bor qayd etilib, keyinchalik o‘zbek adabiy tili so‘z boyligidan mustahkam o‘rin egallagan va faol qo‘llangan qator turkcha-o‘zbekcha, arabcha, forsha -tojikcha izofalarning mavjudligini ko‘rsatdi. Xususan, *xáslar ruzasi* “arkoni davlat tutadigan ro‘za”, *malik hukmi* “hukmdor buyrug‘i”, *xiláfat qabuği* “xalifalik darvozasi”, *ahkámi šariat* “shariat qonunlari, shariat yo‘l-yo‘ruqlari”, *Malak ul-mavt* “O‘lim parishtasi, ya‘ni Azroil”, *Masjid ul-harám* “Makka shahridagi masjid” singari izofali birikmalar davr turkiy til so‘z xazinasining takomillashuviga xizmat qilgan.

Xullas, Mahmud ibn Ali as-Saroyining “Nahj ul-farodis” asari til sathlari nuqtai nazaridan umumturkiy xarakterga ega bo‘lib, unda ilk bor qo‘llangan leksik qatlam qarindosh turkiy tillar, xossatan, o‘zbek adabiy tili so‘z boyligining rivojlanishi va taraqqiy etishida salmoqli ulush bo‘lib qo‘shilgani muhim ahamiyatga molik.

Adabiyotlar

- Eckmann, J. 1956. *Nehjul-feradis I*. Tipkibasim. Ankara.
- Eckmann, J. 1995. *Nehjul-feradis I. Metin, II*. Tipkibasim. Türk Dil Kurumu Yayınları: 518. Ankara.
- Fazylov, E. I. 1966–1971. *Staro‘zbekskiy yazyk. Khorezmiyskie pamyatniki XIV veka Vols. 1–2*. Toshkent: Fan.
- Fazylov, E. I. (Ed.). 1986. *XII–XIV asrlar turkiy adabiy yodgorliklar tili*. Toshkent: Fan.
- Joraboev, O. 2017. *Matnning matnosti sirlari (Mumtoz bitiklar va Abdulla Qahhor asarlari tahlili asosida)*. Toshkent: Tamaddun.
- Kenjayev, Z. O. 2020. Didactic features of the novel *Nahjul-farodis*. *ERPA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 5.
- Kemal, Y. 1930. *Tyurko-tatarskaya rukopis’ XIV veka “Nehju-l’-feradis”*. *Krymskoe gosudarstvennoe izdatel’stvo*.
- Marjoniy, Sh. 1885. *Kitab mistaf al-akhbar fi-akhval Kazan va Bulghar (Vol. 1, pp. 15–16)*. Kazan.
- Nadjip, E. N. 1971. *O pamyatnike XIV veka “Nahdj al-Faradis” i ego yazyke. Sovetskaya tyurkologiya, (6), 58*.
- Validi, A. Z. 1926. *Hvarazemda yazilish eski Turkçe eserler. Turkiyat Mecmuasi, 2, 331–345*.
- Yafarov, B. A. 1949. *Literatura kamsko-volzhsikh bulgar X–XIV vv. i rukopis’ “Nahdj al-faradis” (Unpublished candidate dissertation)*. Kazan.
- O‘zbek mumtoz adabiyoti namunalari. 2003. (Vol. 1). Toshkent: Fan.

“Nahj al-Farâdis” and Its Role in the Development of the XIV-Century Turkic Literary Language Vocabulary

Hamidulla DADABOEV¹
Dilnoza ABDUVALIEVA²

Abstract

The fourteenth century is considered a complex period in the development of Turkic languages, characterized by the final transition from the *d*-type language to the *dz*-type language. Among the major

---

¹ *Dadabayev Hamidulla Aripovich* – Professor of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi, Doctor of philology.

ORCID ID: 0000-0003-3438-3428

² *Abduvaliyeva Dilnoza Akramovna* – Associate Professor of the Department of Methods of Teaching the Uzbek Language, Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Jizzakh State Pedagogical University.

e-mail: a.dilnoza1981@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8740-1883

For reference: Dadabayev, H.A. “Nahj al-Farâdis” and Its Role in the Development of the XIV-Century Turkic Literary Language Vocabulary. *Uzbekistan: language and culture. Linguistics*. 2025-3: 8-17.

sources written in Turkic during this era, a special place belongs to *Nahj al-Farâdis* (“The Clear Path to the Paradises”), authored by Mahmud ibn Ali al-Sarayi. This religious-ethical work, in its phonetic system, grammatical structure, and vocabulary, closely corresponds to the monuments of the Khwarazm literary milieu, such as *Qisâs-i Rabghûzî*, *Gulistân bi’t-turkî*, *Khusraw va Shîrîn*, and *Muhabbatnâma*. At the same time, the vocabulary of this source is distinctive: it includes not only the lexicon typical of contemporary monuments, but also terminological words, phrases, and *idâfa* constructions absent in earlier works such as *Dîwân lughât al-Turk*, *Qutadghu Bilig*, and *Hibbat al-Ḥaqâ’iq* of the 11th–12th centuries. This feature necessitates a specialized study of the lexicon of the work.

Keywords: *vocabulary, manuscript, Khwarazm literary milieu, linguistic features, Turkology, basic lexical stratum, borrowed stratum, concept.*

References

- Eckmann, J. 1956. *Nehjul-feradis I*. Tipkibasim. Ankara.
- Eckmann, J. 1995. *Nehjul-feradis I*. Metin, II. Tipkibasim. Türk Dil Kurumu Yayınları: 518. Ankara.
- Fazylov, E. I. 1966–1971. *Staro‘zbekskiy yazyk. Khorezmiyskie pamyatniki XIV veka Vols. 1–2*. Toshkent: Fan.
- Fazylov, E. I. (Ed.). 1986. *XII–XIV asrlar turkiy adabiy yodgorliklar tili*. Toshkent: Fan.
- Joraboev, O. 2017. *Matnning matnosti sirlari (Mumtoz bitiklar va Abdulla Qahhor asarlari tahlili asosida)*. Toshkent: Tamaddun.
- Kenjayev, Z. O. 2020. Didactic features of the novel *Nahjul-farodis*. *ERPA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 5.
- Kemal, Y. 1930. *Tyurko-tatarskaya rukopis’ XIV veka “Nehju-l’-feradis”*. Krymskoe gosudarstvennoe izdatel’stvo.
- Marjoniy, Sh. 1885. *Kitab mistaf al-akhbar fi-akhval Kazan va Bulghar (Vol. 1, pp. 15–16)*. Kazan.
- Nadjip, E. N. 1971. *O pamyatnike XIV veka “Nahdj al-Faradis” i ego yazyke*. *Sovetskaya tyurkologiya*, (6), 58.
- Validi, A. Z. 1926. *Hvarazemda yazilish eski Türkçe eserler*. *Türkiyat Mecmuası*, 2, 331–345.
- Yafarov, B. A. 1949. *Literatura kamsko-volzhsikh bulgar X–XIV vv. i rukopis’ “Nahdj al-faradis”* (Unpublished candidate dissertation). Kazan.
- O‘zbek mumtoz adabiyoti namunalari. 2003. (Vol. 1). Toshkent: Fan.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarimas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlilik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago>.

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439-58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405-50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.linguistics.tsuull.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com